

Ivana Zajc

Logatec

DOI: 10.4312/SSJLK.54.130-133

Književnost pri esejskem delu mature iz materinščine v Sloveniji, Italiji, Avstriji, na Hrvaškem in Madžarskem

V prispevku prikažemo izsledke primerjalne analize esejskih oz. pisnih delov mature pri materinščini v Sloveniji in njenih sosednjih državah: Avstriji, Italiji, Hrvaški in Madžarski. Poleg maturitetnega eseja lahko (v Avstriji in Italiji) oz. morajo (na Madžarskem) dijaki pisati tudi druge besedilne vrste (npr. pismo, časopisni članek). Čeprav je razvita literarna zmožnost temeljni cilj pouka književnosti na gimnaziji, primerljiva dela maturitetnega izpita iz materinščine v Italiji in Avstriji z možnostjo izbire med različnimi nalogami omogočata, da se dijaki popolnoma izognejo vsakršni literarni temi, zato izpit ne preverja dijakove literarne zmožnosti. Matura ima povraten vpliv na pouk, zato lahko odsotnost književnih vsebin vpliva na njihov zmanjšani pomen v šolski praksi. Pri primerljivem hrvaškem, madžarskem in slovenskem delu maturitetnega izpita iz materinščine je literarna tema obvezna.

esej, matura, literarna zmožnost, sistemska didaktika književnosti, kultivirani bralec

The paper presents the results of a comparative analysis of *matura* essays or writing in the mother tongue in Slovenia and neighbouring countries: Austria, Croatia, Hungary and Italy. In addition to the *matura* essay, students can (in Austria and Italy) or have to (in Hungary) write other kinds of texts (e.g. a letter, a newspaper article). Although developed literary skills are a basic goal of teaching literature in secondary school, the comparative part of the *matura* examination in the mother tongue in Italy and Austria, by offering a choice of different assignments, mean that students can completely avoid any literary theme, and so the examination does not check the students literary skills. Since the *matura* has a washback effect on what is taught, the absence of literary content can contribute to its diminished importance in school practice. In the comparative part of the Croatia, Hungarian and Slovene part of the *matura* exam in the mother tongue, a literary theme is compulsory.

essay, *matura*, literary skills, systemic didactics of literature, cultivated reader

1 Uvod

Matura ima v gimnaziji pomembno vlogo, saj preverja znanje dijakov, s svojimi zahtevami povratno vpliva na sam književni pouk in je selektivni mehanizem za vpis na študij. V prispevku prikažemo izsledke primerjalne analize esejskih delov¹ mature pri materinščini iz Slovenije in njenih sosednjih držav.² S tem odgovorimo na vprašanje: Ali se v esejskem delu mature v teh državah literarna zmožnost preverja enotno? Razvita literarna zmožnost je namreč temeljni cilj pouka književnosti na gimnaziji (Krakar Vogel 2004: 72; Žbogar 2010: 425) in je sestavina sporazumevalne zmožnosti. V prispevku raziščemo prisotnost literarnih tem v obravnavanih modelih maturitetnega eseja. Z vprašanjem, ali se literarna zmožnost oz. njeni posamezni elementi v določenem modelu esejskega dela mature razvijajo učinkovito, se v tem prispevku ne ukvarjamo; to bo treba preveriti v nadaljnjih raziskavah.

1 Z izrazom esejski del mature se nanašam na del mature, pri katerem dijaki po danih navodilih samostojno pišejo besedilo, ki ima praviloma elemente eseja, npr. avtorjev osebni razpravljalni pristop (Poniž 1994; Matajc 2009). Z vprašanjem smiselnosti poimenovanja tega besedila kot eseja se na tem mestu ne ukvarjam. Nekateri izmed obravnavanih modelov mature dijakom omogočajo tudi npr. pisanje pisma, časopisnega članka.

2 Analizirali smo izpite med letoma 2014–2017.

2 Razvoj literarne zmožnosti kot temeljni cilj pouka književnosti na gimnaziji

Sodobni gimnazijski pouk književnosti pri materinščini v Sloveniji določa sistemska literarnodidaktična paradigma s prvinami recepcijske. Ta temeljni cilj pouka književnosti, komunikacijo učenca z literaturo, razume kot spoznavanje in vrednotenje literarnega sistema, tj. besedil ter kontekstnih dejavnikov (Krakar Vogel, Blažič 2012: 12). Za kakovostno komunikacijo z leposlovjem mora učenec razviti določeno znanje in sposobnosti ter oblikovati stališča (Krakar Vogel 2004: 40). Maturitetni esej, ki se z literarno temo ne ukvarja, ne more razvijati zmožnosti kakovostne komunikacije s književnostjo.

3 Primerjalna analiza maturitetnih esejev v Italiji, Avstriji, na Hrvaškem, Madžarskem in v Sloveniji

3.1 Literarna tema kot ena od možnih izbir

Maturitetni esej pri materinščini v Italiji predvideva, da dijak napiše samostojno besedilo, pri čemer izbira med štirimi različnimi nalogami. Med njimi t. i. analiza besedila (naloge tipa A) temelji na literarnem delu³ in predvideva poznavanje literarnozgodovinskih ter literarnoteoretičnih dejstev. Pri nalogi tipa B dijaki oblikujejo kratek esej ali časopisni članek na eno od štirih podanih tem, prva je vedno umetniško-literarna. Povezava med odlomki in likovnimi deli je v tej nalogi navadno tematska, navodila so zastavljena skopo.⁴ Drugi trije izbirni sklopi v tej nalogi so socialno-ekonomski, zgodovinsko-politični in tehnično-znanstveni sklop (*Regolamento degli esami*). Maturitetni esej torej dijakom omogoča, da se zaradi možnosti izbire teme eseja književnim vsebinam popolnoma izognejo, saj lahko pišejo npr. le o ekonomski temi, pri posameznih sklopih pa lahko izberejo tudi druge besedilne vrste.

Tudi avstrijski dijaki lahko izbirajo med različnimi predlaganimi temami, ki so povezane s posameznimi izhodiščnimi besedili. Pri vključenih literarnih temah ni poudarka na literarnovednih dimenzijah, temveč na njihovi tematiki. Pišejo dve besedili, pri čemer upoštevajo predvidene besedilne vrste (npr. povzetek, pismo). Centralizacija maturitetnega izpita v šolskem letu 2014/2015 je sicer uvedla pravilo, da mora ena od ponujenih tem na pisnem izpitu obravnavati literarno temo, vendar izbirnost omogoča, da se ji dijaki pri maturi izognejo. Če se pri pisni maturi ne ukvarjajo z literarno temo, ne morejo učinkovito razvijati literarne zmožnosti, temveč le funkcionalno zmožnost tvorjenja besedil.

3.2 Obvezna literarna tema

Maturitetni esej pri materinščini na Hrvaškem se izvaja na dveh zahtevnostnih ravneh. Pisni prispevek dijaki oblikujejo na podlagi priloženih (odlomkov) literarnih del. Pri esejskem delu mature se ne morejo izogniti literarni temi, vprašanja od njih terjajo primerjavo med besedili in njihovo literarnozgodovinsko umestitev ter poznavanje njihovih avtorjev, pa tudi povezavo z drugimi, podobnimi književnimi deli. Očitno je torej, da si maturitetni izpit prizadeva preverjati literarno zmožnost dijakov, saj se ukvarjajo s književnimi besedili.

³ V letu 2016 je ta vključila odlomek iz dela Umberta Eca *O literaturi*.

⁴ Velevalo namreč, naj dijak v pisni izdelek vključi *poljubno* znanje ter izkušnje.

Madžarska matura je edina med obravnavanimi, ki poleg nalog za samostojno pisanje besedila na literarno temo vključuje naloge za analizo več književnih besedil, navadno pesemskih. Izpit vsebuje dve oz. tri⁵ obvezne pisne naloge: prva predvideva analizo podanih literarnih del (večinoma z vidika pomena in forme), druga opredelitev do nekega literarnega oz. kulturnega pojava (npr. spletnih besedil, prevodne literature, avtobiografij), tretja pisanje uradnega pisma, sporočila za javnost itn. Pri madžarski maturi je pisanje sestavka na literarno temo nujno. Pri slovenskem eseju na maturi lahko dijaki izbirajo med razpravljalnim in interpretativnim esejem, vendar se z izbirnostjo prav tako kot pri madžarski maturi ne morejo niti izogniti literarni temi niti za pisanje izbrati druge besedilne vrste. Pri esejskem delu mature je torej predvideno preverjanje literarne zmožnosti. Ali se ta razvija učinkovito,⁶ je tema za nadaljnje raziskave, ki bodo pripomogle k morebitni prenovi slovenskega modela mature, o kateri razpravlja stroka (prim. Krakar Vogel 2016; Blažič 2016; Šimenc 2016; Saksida 2016). Strinjam se s Saksido (2016), da se je treba pri tem ozreti tudi po modelih tega izpita v tujini. Smotrno je iskati primere dobre prakse, pa tudi utemeljiti, katerih teženj tujih modelov mature ne gre posnemati.

4 Sklep

Ugotavljamo, da se v esejskem delu mature pri materinščini v obravnavanih državah literarna zmožnost ne preverja enotno. Poleg maturitetnega eseja dijaki lahko (v Avstriji in Italiji) oz. morajo (na Madžarskem) pisati tudi druge besedilne vrste (npr. pismo, časopisni članek). Z možnostjo izbire med različnimi nalogami se lahko dijaki v Italiji in Avstriji popolnoma izogonejo literarnim temam. Obravnavani avstrijski del mature najpogosteje preverja le zmožnost pisanja o poljubni temi, ne pa literarne zmožnosti in znotraj te književnega znanja, vrednotenja in poznavanja književnosti ter kulturne dediščine. Matura ima povraten vpliv na pouk, zato lahko odsotnost književnih vsebin vpliva na njihov zmanjšani pomen v šolski praksi. Na gimnazijski ravni se večina dijakov še zadnjič ukvarja z literarnimi deli v okviru neke vzgojno-izobraževalne institucije, zato je ključno, da mu ta posreduje zmožnost samostojnega ukvarjanja s književnimi besedili v nadaljnjem življenju.

Viri in literatura

- BLAŽIČ, Milena Mileva, 2016: Šolska vertikala in matura. *Posvet o slovenščini na splošni maturi v organizaciji Zveze društev Slavistično društvo Slovenije*. <https://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/matura/saksida>
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2016: Književnost na splošni maturi – začetki, stanje, perspektive. *Posvet o slovenščini na splošni maturi v organizaciji Zveze društev Slavistično društvo Slovenije*. <https://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/matura/saksida>
- KRAKAR VOGEL, Boža, BLAŽIČ, Milena Mileva, 2012: *Sistemska didaktika književnosti v teoriji in praksi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- MATAJČ, Vanesa, 2009: Esej na maturi. *Primerjalna književnost* 32/2. 278–280.
- PONIŽ, Denis, 1994: *Šolski esej*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Regolamento degli esami di Stato conclusivi dei corsi di studio di istruzione secondaria superiore*. Educazione & scuola. <http://www.edscuola.it/archivio/norme/decreti/dprmat.html>

5 V obeh maturitetnih izpitnih rokih leta 2017 sta bila vključena le prva dva eseja.

6 Če je literarna tema vključena v izpit, to ne pomeni nujno, da učinkovito preverja literarno zmožnost.

- SAKSIDA, Igor, 2016: Slovenščina je prepomembna, da bi se izvajala le na eni maturitetni ravni – dve ravni mednarodne mature iz slovenščine. *Posvet o slovenščini na splošni maturi v organizaciji Zveze društev Slavistično društvo Slovenije*. <https://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/matura/saksida>
- ŠIMENC, Brane, 2016: Ocenjevanje – sistem, uspehi, problemi. *Posvet o slovenščini na splošni maturi v organizaciji Zveze društev Slavistično društvo Slovenije*. <https://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/matura/simenc>
- ŽBOGAR, Alenka, 2010: Ljubezen v sodobni slovenski kratki pripovedni prozi in srednješolski pouk književnosti. Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete 29. 425–431.
- ŽBOGAR, Alenka, 2014: Literarno branje in mladostniki. Alenka Žbogar (ur.): *Recepcija slovenske književnosti. Obdobja* 33. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 551–557.